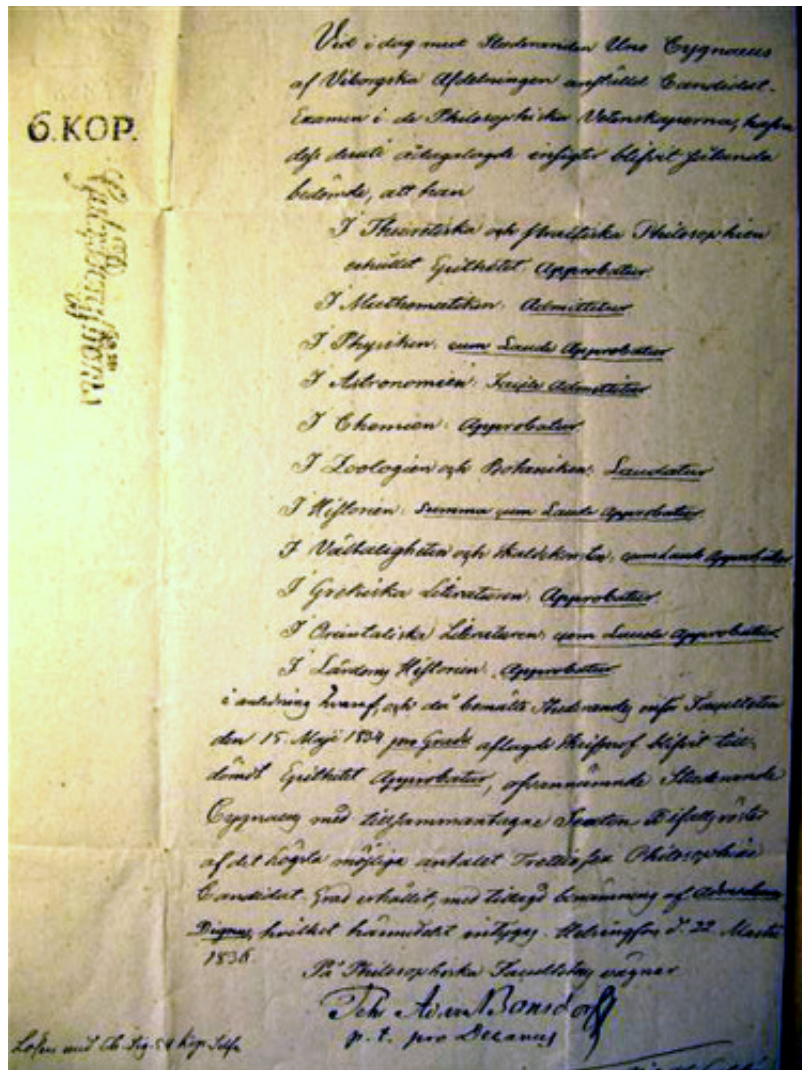

Uno Cygnaeus Pietarissa

Uno Cygnaeuksen Pietarin vaiheista tiedetään vähän. Sitäkin vähemmän nykyään muistetaan, että hänen Pietarissa viettämänsä työntäyteiset 12 vuotta olivat keskeisellä tavalla vaikuttaneet hänen käsityksiinsä kansakoulusta. Sen toteuttaja Cygnaeuksesta tuli Suomessa 1860-luvulla. Jo käytössä olevan tiedon perusteella voidaan väittää, että ilman Pietarin vaihetta Cygnaeus tuskin olisi noussut kansakouluuuden kehittäjäksi. Cygnaeuksen Sitkan ja erityisesti Pietarin kaudet ansaitsevat erillistä laajaa ja perusteellista tutkimusta. Oheinen artikkeli perustuu Uno Cygnaeusta koskevaan lukuun tohtori Toivo Flinkin väitöskirjasta. Se ilmestyi Turun yliopistossa vuonna 2000.

Pietarin pyörteissä

Uno Cygnaeus tuli Pietariin vuoden 1845 lopussa Amerikasta. Hän oli palvellut silloin luterilaisena pappina Venäjään kuuluneella Sitkan saarelta. Palvelu siirtokunnassa kesti kuusi vuotta. Koska keisarikunnan luterilainen hiippakunta käsitti koko Venäjän, Cygnaeus sai jäädä Pietariin. Toinen mahdollisuus oli palata kotimaahan. Ongelman ratkaisi sattuma. Hänelle tarjottiin helmikuussa 1846 Pietarin ruotsalaisen Pyhän Katarina seurakunnan kirkkoherran von Zandtin apulaisen ja kirkkokoulun opettajan virka. Sitkan kokemukset ja siellä kypsyneet kasvatusnäkemykset, joista Cygnaeus ei tahtonut luopua eikä muuttaa niitä, johtivat välirikoon von Zandtin kanssa. Tilanteen laukaisemiseksi Cygnaeus sai eron toimestaan saman vuoden syyskuussa syynä pyrkiminen pappisvirkaan Suomessa. Hän jäi kuitenkin Pietariin toisen sattuman kautta. Hänelle

Yllä on opiskelija Uno Cygnaeukselle v. 1836 annettu todistus Filosofisessa tiedekunnassa suoritetuista opinnoista. Sen mukaan hän oli suorittanut yhdessätoista eri oppiaineessa akateemisen arvosanan. Aineet ja arvosanat ilmenevät yllä olevasta asiakirjasta.

tarjottiin Pyhän Marian suomalaisen kirkkokoulun johtajan virka. Cygnaeus otti sen vastaan. Tehtäväkenttä laajeni jo seuraavana vuonna, kun keisari hyväksyi hänet samalla hoitamaan Pietarin eri oppilaitoksissa olleen suomalaisen nuoren ylimystön uskonnonopettajan tehtävää. (Salo, 1939, 158-159).

Suomen ylhäisöpiireistä oli Pietarin oppilaitoksissa kymmeniä stipendiaatteja. Varallisuus ei vielä taannut opetustasoa. Kasvatus- ja opetusongelmia pohtinut Cygnaeus luultavasti osasi kiinnittää huomiota näidenkin kasvattiensa opintoihin ja vaikeuksiin. Pietarin 2. kymnaasissa kaksi vuotta viettäneen Agaton Meurmanin muistelmat ovat itseironian höystämää luettavaa. Opetuksellisten tulosten kannalta Meurmanin Pietarinvuodet olivat arvottomat.

(Meurman, 1899, 58-76). Oppilaiden kielivaikeudet, erityisesti opetuksen alkuvaiheessa, koskivat ilmeisesti kaikkia vierasmaalaisia lapsia. Kun muistetaan Venäjän koululaitoksen venäläistämistavoitteet ja lukuisat venäläisyyden ehdoilla eläneet Pietarin vierasheimoiset asukkaat, (Juhneva, 1989, 83), ymmärtää, että evankelis-luterilaisen kirkon piirissä toimineiden koulujen opettajilla oli samantyyppisiä alkuopetuksen ongelmia. On myös syytä olettaa, että olosuhteiden sanelemat velvoitteet pakottivat Cygnaeuksen kiinnostumaan vakavasti kasvatusopillisesta kirjallisuudesta. On osoitettu, että Pietari tarjosi sen hankkimiseen erityisen hyvät mahdollisuudet. (Auro-la, 1969, 220).

Jo Sitkalla Snellmanin aatteellista toimintaa seurannut Cygnaeus liittyi Pietarissa Suomettaren kannattajien joukkoon ja oli suomalaisuutta tukevan aktiivisen sivistystoiminnan kannalla. Hän sai virikkeitä ja pysyi tilanteen tasalla kotimaisten suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien turvin, joita hän myös levitti seurakuntalaisten keskuuteen. (Salo, 1939, 161-162).

Muistelmista meille välittyvä kuva Uno Cygnaeuksesta Pietarin- toimintansa alkuaikoina on hyvin valoisa. Th. Reinin mukaan Cygnaeus oli “sangen puhelias, saattoi olla myös hilpeä

ja leikkisä sekä kohtelias naisille”. (Rein, 1918, I, 339-40).

On painotettu, että Cygnaeuksella oli onnea, kun hän pääsi osalliseksi evankelisten seurakuntien kirjastosta ja seurapiiristä, joka kannusti hänen pedagogista ajatteluaan. Kirjasto perustettiin Pietarin evankelisten seurakuntien yhteisenä hankkeena vuonna 1846, siis samana vuonna kun Cygnaeuksesta tuli Pyhän Katariinan kirkkokoulun opettaja ja ruotsalaisen seurakunnan pappi. Hankkeen takana tiedetään olleen evankelisen kenraalikonistorin varapresidentin Nikolaus von Paufflerin ja Pietarin pedagogisen instituutin kirjallisuuden ja vanhojen kielten professorin Karl Blumin, joka toimi niihin aikoihin myös Petri-Schulen opettajana. Cygnaeuksen kannalta merkittäväksi asiaksi koitui kirjaston sijoittaminen suomalaisen seurakunnan kirkkokartanoon. Toiseksi tärkeäksi seikaksi muodostui se, että kirjaston tuli palvella niin rahvaan kuin koulutettujenkin jäsenten tarpeita seurakunnassa. (Aurola, 1969, 220) Kirjaston alakohtainen jakauma oli vuonna 1857 seuraavanlainen:

Teologinen kirjallisuus	22 %
Pedagoginen kirjallisuus	17%
Romaanit	14%
Klassikot, kielitiede	11 %
Historia	10 %
Kansatiede ja maantiede	8%
Luonnontiede	5 %
Näytelmät ja runous	4 %
Taide	3%
Kauppa, teollisuus ja teknologia	2 %
Filosofia	2, 15 %
Oikeus- ja valtiotiede	25 %.

Kirjaston aloittaessa toimintansa lainakirjojen määrä oli ylittänyt 2000 nidettä. (Salo, 1939,171) Kirjaston toimintaa tuettiin myös kaikkein korkeimmalta taholta. Keisarin määrää-

yksestä kirjastokomitean puheenjohtajaksi tuli 1848 kenraaliadjutantti, vapaaherra Wilhelm von Liewen. Liivinmaan kuvernöörivuosiensa jälkeen 1861–1866 hän jatkoi kirjastokomitean puheenjohtajana aina kuolemaansa asti, vuoteen 1880.

Perustajajäsenten lisäksi kirjastokomiteaan nimitettiin P. Marian seurakunnan kirkkokoulun johtokunnan jäsen kollegineuvos M. von Dohrdet. Cygnaeus tuli hänen tilalleen vuonna 1849, ja tämä luottamustehtävä kesti viisi vuotta. (Aurola, 1969, 121). Tuntuu luonnolliselta, että Cygnaeus osasi hyödyntää kirjaston tarjoamia mahdollisuuksia.

Seurapiirin tarjoamat virikkeet ja tuki

On viitattu siihen, että laajan ja monipuolisen pedagogisen kirjallisuuden omaksuminen synnytti Cygnaeuksessa ajatusten vaihtamisen tarvetta. Sellaista tarjoutui kahdessa pienessä, luultavasti tehokkaasti toimineessa piirissä. Petri-Schulen koulun opettajat olivat kirjastoon liittyvien luottamustehtävien lisäksi myös virkaveljiä. Cygnaeuksen seurapiirin kannalta on mainittu erityisesti opettajat Friedrich Messer, Johannes Nordmann ja Johannes Steinmann. (Aurola 1961, 223–224).

Cygnaeuksen toisesta pienestä ystäväpiiristä Pietarin ajan ensi vuosilta mainitaan August Soldan. Insinööriupseerina Venäjällä palvellut Soldan harrasti myös filosofiaa ja oli Cygnaeukselle sopiva keskustelukumppani. Heidän seurustelunsa jatkui silti vain vuoden ajan. Soldan lähti vuonna 1847 valtion apurahalla opintomatkalle Saksaan, kävi Ranskassa helmikuun vallankumouksen tapahtumien aikana ja pakeni Norjaan ja sitten Ruotsiin. Sieltä Soldan hakeutui työhön Amerikkaan, missä toimi kemian opettajana ja teollisuuden palveluksessa. Hän palasi Suomeen 1859 ja sai kahden vuoden kuluttua tehtäväkseen perustaa maahan rahapaja. Soldanin filosofian ja kasvatustieteen harrastus ei vuosien varrella sammunut, koska hän julkaisi Finsk Tidskriftissa vuosina 1877–1878 Herbartin kasvatus-

opillisiin ajatuksiin ja kokeiluihin liittyvän kirjoitussarjan. (Aho, 1961, KT, täydennysosa I)

Cygnaeus tutustui Pietarissa myös aikansa johtaviin venäjän kielen opetusta kehittäneisiin pedagogeihin, mm. saksalaissyntyisiin Feodor Böhmeriin ja Josef Paulsoniin. Paulson oli toiminut opettajana Pyhän Marian seurakunnan suomalaisessa kirkkokoulussa. (Aurola, 1961, 223–224). Kun Pietariin perustettiin vuonna 1857 *•urnal dlja vospitanijan* niminen kasvatusaatteita edistävä aikakauslehti, Paulson otti siinä rohkeasti kantaa ajankohtaisiin kasvatusopillisiin kysymyksiin. Hän perusti yhdessä opettaja Nikolai Vesselin kanssa Opettaja-aikakauslehden vuonna 1861 ja toimitti sitä useita vuosia. (Brokhaus i Efron, XXXIII, 54)

Vaikutteet ja toiminta mahdollisuudet olisivat edellyttäneet Cygnaeukselta lähes yksinomaan tutkimustyölle omistautumista. Sellaista aikaa ei hänellä Pietarissa juuri ollut. Hänen varsinainen toimensa kirkkokoulussa vei arkisin viisi ja sunnuntaisin seitsemän tuntia. Tämän lisäksi hänellä oli kymmenen viikkotuntia uskonnon opetusta suomalaisille stipendiaateille. Koska oppilaitokset sijaitsivat eri puolilla kaupunkia, ja olivat kaukana toisistaan, Pietarin kokoisessa kaupungissa matkat veivät useita tunteja. Työtaakka oli kaiken kaikkiaan melkoinen. Lisäksi Cygnaeuksella oli siihen aikaan jo perhe. Selvitäkseen kaikesta tästä Cygnaeuksen täytyi olla fyysisesti vahva, mutta ennen kaikkea omata voimakas ja valoisa luonne, Tällainen Uno Cygnaeus ilmeisesti olikin. Häntä muistellessaan Soldan sanoo, että “hänellä ei ole mitään loistavia puolia ollenkaan, mutta itse ydin on loistava jalokivi. (Aho, 1961, 54).

Cygnaeuksen suomalaiset koulut

Cygnaeuksen oma opetustoimi, kansalliset aatteet ja hänen henkilökohtaiset periaatteensa, kasvatusopillisen kirjallisuuden virittämä pohdiskelu, opettajakollegat ja suomalainen ystävä-

piiri olivat vuosi vuodelta kypsyttäneet hänen pedagogisia näkemyksiään, jotka törmäsivät lopulta näyttävästi kirkkoherra Kaarlo Sirénin kannanottoihin suomalaisen kirkkokoulun tavoitteista. Kun Cygnaeuksesta tuli vuonna 1847 koulun johtaja ja opettaja, siitä tehtiin kaksiluokkainen, oppiaineita lisättiin ja opetusohjelma määriteltiin. Oppiaineita oli melkoinen määrä: uskonto, suomi, vieraina kielinä saksa ja venäjä, luvunlasku, mittausoppi, historia ja maantiede, kaunokirjoitus, piirustus ja laulu. Aineita täydensi “kauppakirjojen pito”. (Maamiehen Ystävä, 1847; Suometar 1854).

Kahden vuoden kuluttua, 1849, avattiin Cygnaeuksen aloitteesta poikakoulun rinnalle tyttökoulu. Siellä opetettiin samoja aineita kuin poikakoulussakin, historiaa lukuun ottamatta, mutta sitäkin enemmän käsitöitä. Tyttökoulun ensimmäisenä opettajana toiminut Charlotta Europaeus oli Suomettaren esittelyn mukaan “tasainen ja hyvin opetettu nainen, osaa viisi kieltä selkiästi ja samaten käsityöt ja muut tarpeelliset aineet”. Koulun talouden perustana oli keräys, jonka Pietarin rouvasväki oli suorittanut käsitöitä myymällä. Koulun opetuskielenä oli suomi. (Suometar 1849, 37; Salo, 1939, 178).

Cygnaeuksen aloitteesta kirkkokoulun yhteyteen avattiin vuonna 1852 sunnuntaikoulu käsityöläisten lapsille, tytöille ja pojille. Koulussa opetettiin uskontoa, lukemista, kirjoitusta ja laskentaa. Aloitekykyisen ja kokeilunhaluisen Cygnaeuksen ja hänen vanhenevan sekä varovaisen esimiehensä kirkkoherra Sirénin välit kiristyivät heidän yhteisten työvuosiensa aikana useita kertoja. Esimerkkinä mainittakoon Sirénin päätös ottaa kirkkokoulussa käyttöön Bell-Lancasterin opetusmenetelmä, joka perustuu paljolti siihen, että edistyneimmät oppilaat auttavat heikompia ja oppivat näin myös itse. Menetelmästä oli siihen aikaan luovuttu jo lähes kaikissa Pietarin kouluissa. Sitä käytettiin ainoastaan englantilaisissa köyhäinkouluissa. Ja vaikka menetelmästä myös suomalaisessa kirkkokoulussa oli jo luovuttu, osoitti tapaus, missä määrin Sirénin ja Cygnaeuksen

kasvatusopilliset näkemykset poikkesivat toisistaan. Cygnaeus ei voinut odottaa apua kirkkoneuvostoltakaan. Kirkkoraadin vaalitulokset vuonna 1852 osoittivat mm., että sen 12 jäsenestä vain kolme saattoi tukea Cygnaeuksen koulu-uudistusta. Lisäksi kirkkoraadin kokoonpano oli pysynyt useina edellisinä vuosina muuttumattomana. Raati koostui valtaosaltaan suutarimestarien ja talonpoikien edustajista. Se päätti Sirénin johtamana myös koulujen rahoituksesta siinä missä muustakin. On ilmeistä, että tämä tuotti Cygnaeukselle vaikeuksia jo alusta lähtien. Hän kääntyi koulun johtokunnan puheenjohtajan kreivi Aleksanteri Armfeltin puoleen jo 1849 toivoen, että koululle asetettaisiin kirkkoraadista riippumaton koulukomitea. Ohjesäännön vahvistamisen myötä koulu sai uuden johtoelimen, jonka puheenjohtajana Armfelt myös toimi. (Salo, 1939, 182)

Pietarissa toimineen Cygnaeuksen työn tulokset tulivat vuosien mittaan tunnetuiksi Suomessakin, johon hän oli pitänyt jatkuvaa yhteyttä. Suomesta Cygnaeus sai myös kaipaamaansa arvostusta. Osuvan arvion hänen työstään Pietarissa antaa Suomettaressa kesällä 1854 nimimerkki A.O. (Oksanen) muistuttamalla, että “koulun sisällinen järjestys ja lukujen nykyiselle kannallensa asettaminen on taas enimmäksi osaksi koulun edellämämainitun kaitsijan Cygnaeuksen tointa, joka ahkeruudella, nerolla ja vakuudella on täällä vieraassa maassa tehnyt työtä suomalaisuuden viinamäessä, joka työ sitä vähemmin on tarkoittanut omaa kunniaa, kuin se vähän lienee tullut tutuksi laviammalla kuin siinä piirissä, jossa hän on ollut vaikuttavaisena välikappaleena sivistyksen levittämiselle ja suomalaisuuden voimassa pitämiseksi.” (Suometar, 1854).

Suomalaisuuden kaksi ulottuvuutta

Tässä tarjoutuu tilaisuus tehdä pientä yhteenvetoa Pietarin seurakunnan kahdesta vaikuttajasta, kahden suomalaismiehen kohtaamisesta, näkemyksistä, toiminnasta ja eroamisesta.

Mielenkiintoa tarkasteluun lisäävät aikaperspektiivi ja yhteiskunnan henkisessä tilassa 25 vuoden aikana tapahtuneet muutokset. Sirén saapui Pietariin vuonna 1820, Cygnaeus vuonna 1846. Sen lisäksi, että he kuuluivat eri sukupolveen, he edustivat myös kahta eri lähestymistapaa asioiden hoitamisessa. Pietarissa ja Inkerinmaalla kirkkohallinnossa käytettiin tunnetusti virallisena kielenä saksaa. Sen käyttö vahvistettiin kirkkolaisissa vuodelta 1832. Tästä johtuen seurakunnissakin pöytä- ja asiakirjat laadittiin saksaksi. Pöytäkirjatekstiin saatettiin kylläkin liittää suomenkos. Pitäjänkokouksissa käytettiin luultavasti suomea. Ensimmäisen kerran saksankielisen tekstin rinnalle kirjoitettiin suomenkielinen Pyhän Marian seurakunnan yhteisessä kokouksessa 19. tammikuuta 1849.

Pyhän Marian kirkkoneuvosto päätti kuitenkin vasta joulukuussa 1852 ottaa suomen kielen pöytäkirjakielen, viitaten siihen, että “kirkon Rihma ja Kassa-kirjatkin Suomen kielellä jo ovat toimitetut, että wastalähin, s.o. 1 p. Tammikuuta w. 1853 myös Protokolli, joka tähän saakka saksaksi, wastalähin äidin-kielellä suomeksi toimitettava mahdettaiisiin, wielä hawaitessa, että wiimeksi kuluneina aikoina jäseniä Kirkko-Raadiin on tullut, jotka Saksan kieltä ei ymmärrä.” Päätös ei ollut kuitenkaan sitova siinä mielessä, ettei pöytäkirjoihin kirjattu, kuka ne suomeksi kirjoittaa. Asiaan palattiin uudelleen 6. päivä huhtikuuta 1855, jolloin kirkkoherra Sirén ja kauppias Christenson ilmoittivat, että heidän mielestään pöytäkirjat on laadittava edelleen saksaksi ja niihin liitettävä suomenkos. Kirkkokoulun opettaja Thomas Frimanin ehdotuksesta suostuttiin kolmen kuukauden kokeiluun, ja silloin suomenkielisiin pöytäkirjoihin laadittaiisiin saksankielinen rinnakkaisteksti. (Protokollit kirkkoraadon kokouksista 1847, 1852).

Viikon kuluttua pidetyssä kirkkoraadin kokouksessa kirkkoherra Sirén jätti kirjallisen “paheksuvan eriävän mielipiteen pöytäkirjojen suomeksi kirjoittamisen vuoksi.” Kirkkolakiin viitaten Sirén katsoo saksan kielen syrjäyttämistä “suomen

kielen viljelemiselle pikemmin wahingoksi kuin mänestykseksi.” Edelleen hän viittaa siihen, että kenraali-konsistorin päätöksessä vuodelta 1844 oli saksa määrätty pöytäkirjakieleksi, johon suomennos liitettäisiin. Hänen mielestään suomen kieli “tarvitsee tarkemmin harjoituttaa kirjoituslaadussa”, johon sillä tarjoutuu tilaisuus päästä “Mestarin (siis saksan kielen, T.F.) rinnalla”. Tämä onnistuisi entistä paremmin, kun suomi “kerkiää valmistua täyteen voimaan” ja saa “edes ehkä yhden täydellisen sanakirjan”. Tällä tapaa toimimalla kirkkoraati ei kävisi “ylitse Esiwallan käskyä”, mutta saksan kieltä taitamattomat voisivat saada tiedot äidinkielellään.

Sirén ei kuitenkaan jättänyt asiaansa tähän. Kompromissina kirkkoraadin selkeästi suomen kieltä puoltavalle päätökselle ja omalle varovaiselle näkökannalleen hän ehdotti kolmen kuukauden kokeilua, jossa pöytäkirjat laadittaisiin saksaksi, suomeksi ja venäjäksi. Kaikki nämä kielet hän myönsi Pietarissa tarpeellisiksi. Eriävän mielipiteensä lopussa kirkkoherra Sirén sanoi silti olevansa valmis taipumaan kirkkoraadin päätökseen katsoen “soweljaksi”, että komitean protokollit kirjoitetaan suomeksi. Pyhän Marian kirkon kirkkoraadin protokollat on kirjoitettu suomeksi 4.5.1855 lähtien. (Protokollit kirkkoraadin kokouksesta 19.8.1848, 29.12.1852, 6.4.1855, 13.4.1855, Kansallisarkisto)

Päätös huomattiin myös Suomessa. “Missä pöytäkirjat suomeksi tehdään? Pietarin suomalaisessa seurakunnassa, ulkopuolella Suomen rajoja; mutta ei Suomalaisten omassa maassa...”, Yrjö Koskinen painotti. (Yrjö Koskinen, 1904–1906)

Koska kirkkoherra Sirén oli varovainen kaikessa, mikä koski suhteitaan virkavaltaan, on syytä olettaa, että hän oli uudistusten hitaan, sisäisen kypsymisen kannalla. Tämä selittää Sirénin hidastelua myös muissa hankkeissa, ja ennen kaikkea suomalaisen seurakunnan kirkkokouluasian edistämisessä Pietarissa.

Aleksanteri II:n hallituskauden ensimmäiseen vuoteen liittyy Suomen kannalta tärkeä tapahtuma. Kyse on keisarin kehotus-

sanoista Suomen senaatille maaliskuun 24. päivänä vuonna 1856. Ne muodostivat pohjan maata kattavan kansakoululaitoksen syntymiselle. (Tunkelo, 1915–1916, Halila, 1949, I–III). Aleksanteri II:n kehotussanat antoivat vauhtia Cygnaeuksen pyrkimyksille hahmottaa ja selkiinnyttää hänen kasvatusopillisia näkemyksiään. Niiden soveltaminen Pietarin pienessä suomalaisyhteisössä muodostui hänelle ilmeisen hankalaksi. Viileät välit Sirénin kanssa arvattavasti vain lisäsivät Cygnaeuksen sisäistä ahdistusta ja tyytymättömyyttä. Hän kaipasi väljemmille vesille. Hänen pois pääsylleen Pietarista tarjoutuivat hyvät edellytykset. Sen lisäksi, että Cygnaeus tunnettiin ja häntä arvostettiin Suomessa pedagogina, hän sai pyrkimyksilleen myös vaikutusvaltaisten henkilöiden tukea. Tämä rohkaisi häntä tuomaan ajatuksiaan julki.

Keisarin virallinen kehotus esittää mielipiteitä tuomiokapitulien lausunnoista maalaiskansakoulujen perustamisen suhteen sai Cygnaeuksenkin kirjoittamaan asiasta. Suomen kansakoululaitoksen historiassa Halila muistuttaa, että muutamaa vuotta ennen, vuonna 1851, kenraalikuvernööri Menšikovin asettaman kansanvalistuskomitean tavoitteena eivät olleet kansanopetuksen edistämisyhtymykset. Ne eivät syntyneet myöskään halusta parantaa kansanopetusta. Halila siteeraa hallitsijan käskyä, jossa vaaditaan suurempaa huomiota nuorison uskonnollista kasvatusta kohtaan järjestyksen parantamiseksi kansan keskuudessa. Huolenaiheen syynä olivat Suomen väkiluvun kasvu, sen teollisuuden kehittyminen ja Venäjän johdon pelko, että Euroopassa vallinnut ”ajattelutavan harhasuunta” pääsisi Suomessa vallalle papiston ahkerasta toiminnasta huolimatta. (Halila, 1949, I, 194).

Kehotus tuotiin julki syksyllä 1856. Tuloksena Cygnaeukselta syntyi Viborg-lehdessä helmi-kuussa 1857 ilmestynyt kirjoitus Muutama sana Suomen kansakoululaitoksesta. Sitä pidetään luonnoksena hänen tiiviimpään ja käänteentekevämpään kirjoitukseensa Hajanaisia mietteitä Suomeen aiotusta kansa-

koulusta. Se on päivätty Pietarissa 15. päivänä syyskuuta 1857. (Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 18–25).

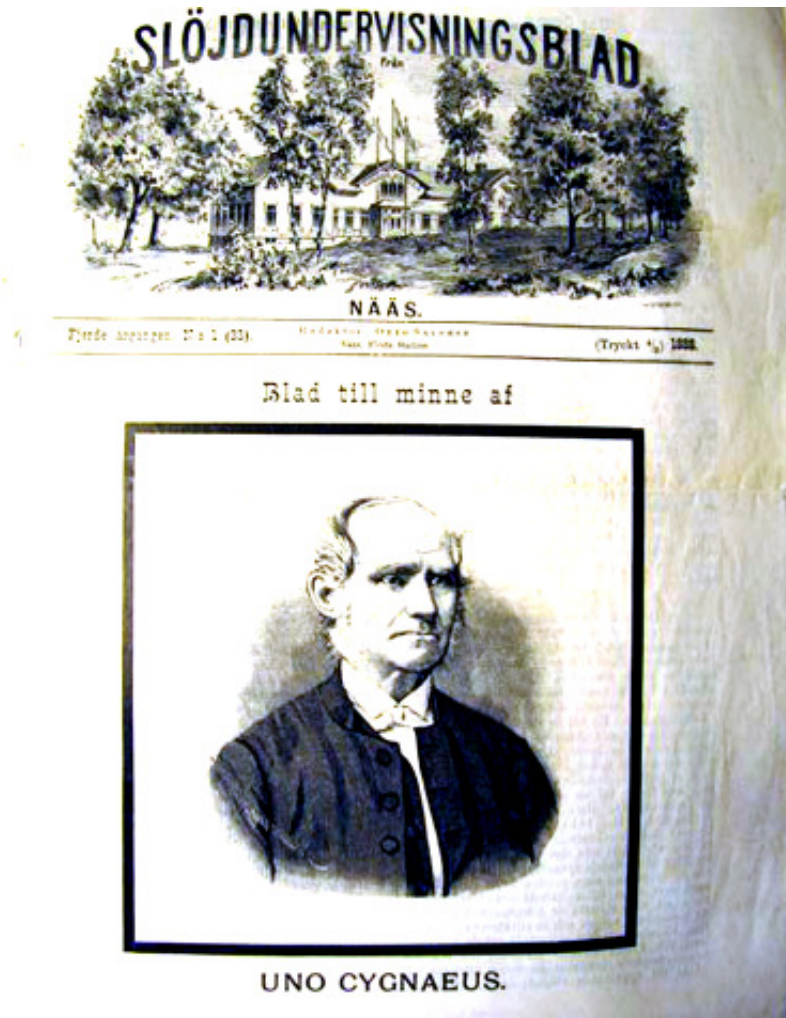
Seuraavana vuonna kirkollispäällikkönä toimineen H.V.Furuhelmin aloitteesta Cygnaeus kutsuttiin Suomeen tarkoituksena aloittaa kansakoulu-uudistukseen liittyvä työ. Myös Halila vahvistaa käsityksen siitä, että Uno Cygnaeus oli ainoa todellinen kansakoulukysymyksen teorian ja käytännön yleis-tuntija.

Uno Cygnaeuksen jälkeen tuli Pietarin koulun tarkastajaksi maisteri Kaarlo Slöör, joka toimi virassa 1858–1865. (Kajava, Koulu ja menneisyys, XV, 58). Kyseessä on sama mies, joka teki August Ahlqvistin kanssa SKS:n rahoittaman runonkeruumatkan Inkeriin 1854. (Salminen 1929, 31-32).

Vuosi 1856 muodostui merkittäväksi myös Inkerin ja Pietarin tulevan suomenkielisen sivistyselämän viriämisen kannalta. Kyse oli Venäjän Evankelis-luterilaisten Seurakuntien Keskinäisen Apukassan perustamisesta keisarikuntaan. Tämä toteutui heinäkuun 7. päivänä 1856. Sisäasiainministeriölle osoitetussa sääntöehdotuksessaan kenraalikonistori ilmoitti pitäneensä perustamisohjeenaan pääasiallisesti kahta tavoitetta. Toisaalta se halusi määritellä apukassan ja kirkollisen esivallan, erityisesti kenraalikonistorin väliset suhteet sellaisiksi, että apukassa toimisi selkeän aluejaon pohjalta. Toisaalta apukassan oli tarkoitus antaa komitealle mahdollisimman paljon päätäntävaltaa lahjoitusten jakamisessa. Sääntöehdotus sai kaikkein korkeimman hyväksymisen elokuun 8. päivänä 1858 ja toimitettiin hallitsevalle senaatille jatkotoimenpiteitä varten. (RGIA, Spb, f.821, op.5, d.1050, l. 1–3)

Kesti kaksi vuotta, kunnes Pietarissa pidettiin asian kannalta ratkaiseva synodaalineuvoston kokous helmikuun 2. päivänä 1860. Siinä kannatettiin suomalaisten pappien ajatusta kansakoulujen ja erityisesti opettajaseminaarin perustamista Inkerin maalle. Tämä toteutui samana vuonna kuin Suomessakin. Kolppanan seminaarin ja Cygnaeuksen ideoima Jyväskylän

opettajaseminaari aloittivat toimintansa syyskuussa 1863. Jyväskylänsä seminaarista tuli siitä lähtien myös opettajaksi halua-
vien Inkerin suomalaisten opinahjo.

Veistonopetuksesta kuuluisaksi tullut ruotsalainen Nääsin koulu julkaisi omaa lehteä. Cygnaeuksen kuoltua lehti omisti yhden numeronsa hänelle, olivathan Cygnaeuksen periaatteet veistonopetuksesta olleet Nääsin esikuvia.

Keskeiset lähteet:

Aurola, Eelis: Suomen tehtaankoulut 1636–1881. Helsinki 1961.

Halila, Aimo: Jyväskylän seminaarin historia, Porvoo-Helsinki 1963.

Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia, I, II. Porvoo–Helsinki 1949.

Entsyklopeditšeski slovar, izd. Brokhaus i Efron. Spb 1890–1917.

Inkerin arkisto, Kansallisarkisto, Helsinki

Inkerinmaan ensimmäisiä kouluja ja Kolppanan seminaarin perustamista koskevaa aineistoa.

P. Marian seurakunnan kirkonkirjat 1820–1861

Juhneva, Natalia: Etnitšeskij sostav i etnosotsialnaja struktura naselenija Peterburga, vtoraja polovina XIX – natshalo XX veka. Leningrad, 1984.

Meurman, Agaton: Käytännöllisiä havaintoja wenäläisestä miristä. Porwoo 1899.

Rein, Thiodolf: Muistelmia elämän varrelta, I, Helsinki 1918.

Sirén, Kaarle: Puheet ja saarnat P. Marian Suomen seurakunnassa Pietarissa. Helsingissä 1853.

Uno Cygnaeuksen kirjoitukset. Toim. Gustaf F. Lönnbeck. Helsinki 1910.

Flink, Toivo: Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917. Turun yliopiston julkaisuja C 160. Turku 2000.